

שימוש בשפע היתר בכלי הבלוע במעט איסור

מקור דין איסור מועט

1. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף לג עמוד א

בר עדי טייעא אנס הנהו זיקי מרב יצחק בר יוסף, רמא בהו חמרא ואהדרינהו ניהליה, אתא שאיל בי מדרשא; א"ל רבי ירמיה, כך הורה רבי אמי הלכה למעשה: ממלאן מים שלשה ימים ומערן. ואמר רבא: צריך לערן מעת לעת... ת"ר: קנקנים של עובדי כוכבים, חדשים גרודים - מותרין, ישנים ומזופפין - אסורין; עובד כוכבים נותן לתוכן יין - ישראל נותן לתוכן מים ושלל טון לתוכן ימים מים ומערן מעת לעת, עובד כוכבים נותן לתוכן יין - ישראל נותן לתוכן ציר ומורייס, ואינו חושש...

איבעיא להו: לכתחלה או דיעבד? ת"ש, דתני רב זביד בר אושעיא: הלוקח קנקנים מן העובדי כוכבים, חדשים - נותן לתוכן יין, ישנים - נותן לתוכן ציר ומורייס לכתחלה.

בעא מיניה ר' יהודה נשיאה מרבי אמי: החזירן לכבשן האש ונתלבנו, מהו? א"ל: ציר שורף, אור לא כ"ש.

איבעיא להו: מהו ליתן לתוכו שכר? רב נחמן ורב יהודה אסרי, ורבא שרי. רבינא שרא ליה לרב חייא בריה דרב יצחק למירמא ביה שכרא, אזל רמא ביה חמרא, ואפילו הכי לא חש לה למילתא, אמר: אקראי בעלמא הוא.

2. חדושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף לג עמוד א

גוי נותן לתוכן יין ישראל נותן לתוכן מים. פירוש אפילו להשתמש בהם לכתחילה והם מותרין בשתייה, ואי עביד הכי שלשה ימים כדי מלוי וערוי הרי הכלים מוכשרין מאליהן וכן אמרינן לקמן בציר ומוריס, וכן פירש הראב"ד ז"ל,

וכי תימא והיכי שרינן למעבד הכי דהא אין מבטלין איסור לכתחילה, מסתבר לי דהכא לא שייך למימר האי טעמא, שאם נותן בו מים למלוי וערוי להכשירו והוא מוכשר בכך ליכא בהא משום בטול איסורין, שהרי כ"כ הוא דרך הכשרו שנתנו חכמים בכלי יין נסך, וואם הוא נותן בו מים לשתייה ואינו ממלא ומערה כראוי להכשר, הרי לא בטל שום איסור שהרי הכלי עדין הוא באיסורו כמתחילה,

ולא עוד אלא שכך היה דינו מתחילה שלא אסרו חכמים כלי יין נסך אלא להשתמש בהן ביין בלבד אבל לא בשאר משקין, והיינו מטעמא דאמרן, כך דנתי לפני רבינו נר"ו.

וראיתי בשם הרב רבינו יונה ז"ל שהיה מתיר דלחכי שרינן ליה לבטוליה לכתחילה משום שהוא אסור כ"בלוע על ידי קליטה בלבד וואינו אלא משהו, וכיון דאיכא הני תרתי מבטלין אותו לכתחילה. ודבריו צריכים חיזוק... ומה שכתבנו עיקר.

3. תורת הבית הארוך בית השער ו דף סד עמוד ב

ופירש רש"י ז"ל ישראל נותן לתוכה מים ג' ימים ומערה מעת לעת ומותרת. ועו"ג נותן לתוכה יין וישראל נותן לתוכה ציר או מורייס ומותרים. ונראה דבריו מדאמרינן התם בסמוך ציר שורף אור לא כל שכן דאלמא נותן לתוכה ציר או מוריס דקתני להכשר קאמר. ודכותה נמי הא דקתני ישראל נותן לתוכן מים להכשירם קאמר.

אלא דקשיא לי קצת שאילו כן הוה ליה לפרושי נותן לתוכן מים ג' פעמים ועוד דכיון דכאיל ותני נותן לתוכן ציר או מורייס אם בהכשירן של קנקנים קא מיירי יש במשמע שנתנית מים כנתנית ציר ובדאי בנתנית ציר אין צריך ג' ימים ולמלאות ולערוך והאיך כלל ושנה סתם שני הכשרין שאין ענינם וזמנם שוה ולא דומה זה לזה כלל ולא פירש.

ונראה לי דברייא תרתי קתני תנא נותן לתוכן מים לאשמועינן שמותר להשתמש בהן במשקה ואף על פי שהמשקין שנותן לתוכן מפליטין את היין שבתוכם ומתערבת אותה פליטה במשקין אינו חושש (לאסור המים). ואחר כך השמיענו שאם נתן לתוכה ציר או מורייס שוב אינו חושש לאיסור אותן כלים ונותן לתוכם מים כל זמן שירצה שכבר הוכשרו ואף על פי שלא נתן בהם ציר או מורייס אלא לפי שעה.

4. ר"ן (על הרי"ף) מסכת עבודה זרה דף יב עמוד ב

והקשה הרשב"א ז"ל א"כ מצינו שמבטלין איסור לכתחלה שהרי נותנין מים או שכר בכלי זה כדי לבטל טעם היין והמים והכלים מותרים ותיירץ לו הרי"ף ז"ל שבליעת היין אינה אלא משהו וכיון שאי אפשר לבוא לידי נתינת טעם מבטלין אותו לכתחלה ושמכאן יש להביא ראיה למה שהתירו קצת מרבני צרפת ז"ל כלי עץ שנשתמש בו י"ג שצריך ערוי בקליפה בעלמא כדין כל איסור משהו דסגי ליה בקליפה וכדאמרינן בריש פרק כיצד צולין (דף ע"א) שאני סיכה דמשהו בעלמא עבדי לה וכן כתב הראב"ד ז"ל באיסור משהו שלו דמהא שמעינן דמבטלין איסור משהו הבלוע לכתחלה ואפילו בשאר האיסורין כגון טיפת חלב או דם שנפלה לתוך הקדרה ודוקא כשהאיסור שנפל שם הוי משהו שאי אפשר לבא לידי נותן טעם. או שנפל בכלי שאין מבטלין בו אלא בשול מרובה שאי אפשר לאותו איסור לתת טעם לתבשיל שרגילין לבשל בו אבל אם נפל בכלי 'שאפשר' ליתן לתוכו תבשיל מועט כדי שיתן טעם האיסור לתוך התבשיל אסור לבטלו לכתחלה גזירה אטו תבשיל מועט שיהא בו נתינת טעם אלו דבריו זכרוננו לברכה.

ולי נראה גברי רברבי חזינא אבל אינו רואה לדינא מכאן ראיה לפי שהכשר המים של מלוי וערוי אינו מטעם שיפליטו את הכלי מהיין [ובולעים איסורו דנימא ביה משום הכי אין מבטלין איסור לכתחלה אא"כ דהוא איסור משהו. מהר"ם] שהרי לא מצינו בשום מקום שהצונן יפליט

אלא ודאי אין המים מכשירן אלא מפני שמפיגין היין הנבלע בתוך הכלי ומבטלין טעמו ולא שמערבין אותו עם ההיתר אלא הרי הן כאילו שורפין אותו במקומו

ועוד שאפילו תאמר שהן מוציאים אותו משם ומערבין אותו עם ההיתר לא נאסר לבטל איסור לכתחלה אלא למי שמתכוין לבטלו כדי ליהנות ממנו הא לאו הכי לא... (ומביא את יסודו לביטול כשאינו מתכוין מכלי מדיו)

5. בדק הבית על תורת הבית בית ד שער ד דף לו עמוד ב

אלא איסור קנקנים וכלי של יין לא מפני בלע כלל הם נאסרין אלא מפני קליטה שקולטין טעם היין וכשנותנין בהם יין אחר בלא הכשר קולט גם כן מטעם זה ואין בו מממשו של איסור כלל ולפיכך אסרוהו בשתייה והיתירוהו בהנאה ואפילו ליהנות בגופו משא"כ בעלמא ונתערב יין ביין (שיש ממשות ואסור בהנאה. וכאן בקנקנים) המים הכשר להם שבשהיתן מפגינן טעמו וקליטה זו הילכך לא חשיב ביטול איסורין כיון שאין בו מגופו של איסור כלל.

מועט וכל דבר שאינו מצוי אין חוששין לו ומה ענין זה לקדרה בת יומא ושאינה בת יומא שאדם עשוי לבשל בזו ובזו.

11. ט"ז יורה דעה סימן צט ס"ק טו

וכיון שהטור והר"ן חולקים על הרשב"א והם בתראי ראוי להחמיר כמותם דלא מהני כלי גדול אלא במקום שהוא פוגם דבזה שוים הטור והר"ן גם הרמב"ן ס"ל כהר"ן כדמיית בתה"ה דף קנ"ה דאין קליפה מתרת אלא שתה"ה כתב עליו ובשל דבריהם שומעין להקל וזה אין שייך כאן לענין איסור תורה כגון חלב ודם שאין שם פגם דגם בזה התיר רשב"א ורבותיו ולהרמב"ן והר"ן והטור אסור בזה ושומעין להם כיון שהוא של תורה ובאמת סברת הטור שזכרנו היא נכונה מאד דאין מן הגמרא שום ראייה להתיר אפי' בכלי גדול באיסור שאינו פוגם דבגמרא לא מהני כלי גדול אלא לענין פוגם ושללא תקשה הא אין מבטלין לכתחילה. והכי קי"ל לחומרא דלא מהני כלי גדול במקום שאין פוגם כרמב"ן ור"ן והטור והרא"ה בב"ה וכו' פ"מ וז"ל ובעל הלבוש:

12. פרי חדש יורה דעה סימן קכב ס"ק ג

והנה מה שכתב (ה"י) שלא מצינו בשום מקום שהצונן פליט, ליתא דעל ידי שרייה מעת לעת הוה ליה כבוש, ואיכא בליעה ופליטה אפילו בצונן ואפילו בכלים וכדלעיל בריש סימן ק"ה, וזהו עיקר הטעם ולא מה שכתב הוא ז"ל שאין לו טעם: גם מה שתיירץ עוד שאין כאן מבטל איסור לכתחילה כיון שאינו מתכוין אינו מספיק למאי דקשרינן ליתן בו שכר לכתחילה בידים, ואף שאינו מתכוין להכשיר את הכלי אינו בדין להתיר. (אפשר שכונתו כיון שיכול בענין אחר)...

והנה במה שכתב הרא"ש נדחית ראיית הרשב"א מאכן, דהיינו טעמא דשרינן בנתינת מים ושכר בקנקנים מפני שפליטת היין פוגמם, ואף על גב דנותן טעם לפגם לא שרינן אלא בדיעבד, הכא ליכא למגזור אטו בן יומו, דהא בבני יומן גופייהו איכא פגם, וכיון דלעולם בקנקנים הוה ליה נותן טעם לפגם, לא גזרינן בהו ואף לכתחילה שרי.

ומעתה כיון דליכא ראייה לדינו של הרשב"א אין להקל בלא ראייה. אבל ראיתי בתשובות הרשב"א [חלק א] סימן רכ"ב שנשאל על זה דמאי איריאי איסור משהו בלוע, אפילו בשאינו בלוע יש לומר כן, מדתנן בתרומות [פרק י"א משנה ו' - ז] מגורה שפינה ממנה תרומה אין מחייבים אותו להיות יושב ומלקט אחת אחת אלא מכבד כדרכו ונותן לתוכה חולין, וכן חבית של שמן תרומה שנשפכה אין מחייבים להיות יושב ומטפח אלא נוהג בה כדרך שהוא נוהג בחולין, והא התם בעין היא,

והשיב הרב ז"ל דאפשר להעמידה בתרומה בזמן הזה דרבנן ולא חשו חכמים למיעוט כזה. אלא שהרמב"ם [תרומות י"א, יד] נראה שפירשה בתרומה דאורייתא וכן נראית דעת מקצת מרבתי, ולדעתם אפילו משהו בעין כיוצא בכענין גרגירי תרומה שבמגורה וטיחת שמן שבכד שאין דרכם של בני אדם ללקט ולטפח, מבטלים לכתחילה. וכן כתבתי אני בפרק המוכר את הספינה [בבא בתרא פז, ב ד"ה ורמיה] עכ"ל,

ועיין שם בחדושי הרמב"ן [לבבא] בתרא [שם ד"ה ורמיה]. ולפי מה שכתבתי בסימן צ"ט ס"ק ח' שיותר נראין דברי האומרים דהא דקיימא לן דאין מבטלים איסור לכתחילה אינו אלא מדרבנן, ודעת הראב"ד [מובא בר"ן עבודה זרה יב, ב ד"ה איבעיא] והרבינו יונה [שם] והרשב"א [שם] להתיר לבטל באיסור משהו בלוע, וכן נראה דעת הריב"ש בתשובה סימן שמ"ט, מורינן להקל בזה כפסק המחבר.

עוד אני אומר שאין דין איסור בטולין לכתחילה, אלא במה שמתקיים האיסור בתוכו כגון נבילה וחזיר לתוך אוכל של היתר שאעפ"י שיש בו ששים של היתר מכל מקום האיסור קיים ושמו עליו דמיעקרא אוכל והשתא אוכל אבל יין במים שהוא נפסל לגמרי וכן רוטב חזיר מועט לתוך ששים של מים מותר לבטל אפילו לכתחילה, הא למה זה דומה למי שבא להפסיד גופה של נבילה עד שתהא פגומה שהיא בעין שבדאי מותר לו לעשות כן ואחר כך מותרת לו. ואלו דברים ברורים מאירים עינים.

6. רא"ש מסכת עבודה זרה פרק ב סימן כג

ואף על גב דבכוליה משערין ואין במים ובשכר ששים לבטל היין אפ"ה שרי. כי טעם היין הנפלט לתוכו פגום מעיקרא הוא. (כלומר שמיד בשעת נפילתו למים פוגם את המים. פ"ח קכב ג)

7. טור יורה דעה הלכות הכשר וטבילת כלים סימן קכב

ואינו נראה להתיר, מק"ו דאפי' קדרה שאינה בת יומא שהיא מותרת אסורה משום גזירה אטו בת יומא כ"ש באותו כלי עצמו אף על פי שאין דרך להשתמש בו בהיתר מועט יש לנו לגזור אטו שמא ישתמש בהיתר מועט:

דעת האחרונים

8. ב"ח יורה דעה סימן קכב

מכל מקום אין ספק שאין לדין זה ראייה כלל מהך דקנקנים של גוים דאפשר לדחות ולומר דלא אמרו חכמים כך אלא גבי איסור יין דהמים מפגיגין טעם יין וכאילו שורפין אותו במקומו וכדכתב הר"ן.

וכיון דיש לדחות הראיה השתא יש לומר דבכלל גזירת חכמים שגזרו שאינה בת יומא אטו בת יומא היא נמי גזירה זו דגזרינן היכא דנבלע בו איסור מועט אטו היכא דנבלע בו איסור מרובה דאי לא הא לא קיימא הא

ותו כיון דאפילו בשאינה בת יומא דליכא איסור כלל גזרו כל שכן היכא דנותן טעם לשבח אלא שהוא איסור משהו יש לגזור מועט אטו מרובה

אבל משום דאין מבטלין איסור לכתחילה ליכא הכא כיון דאין כוונתו לבשל בו כדי לבטל האיסור כדפרישית בתחלת סימן זה אבל מטעמים דאמרן פשיטא דיש לאסור והכי נקטינן.

הארכתי בזה מפני שהרב בית יוסף פסק בשלחן ערוך (ס"ה) בסתם כדעת הרשב"א להיתר ולפע"ד נראה דיש להורות לאיסור ועיין לקמן בסוף סימן קל"ו ובמ"ש לשם בס"ד:

9. ש"ך על שולחן ערוך יורה דעה הלכות הכשר וטבילת כלים סימן קכב סעיף ה

ג הרי זה מותר כו'. והרא"ה והטור השיגו ע"ז וכו' פ"ה הב"ח ע"ש:

10. בית יוסף יורה דעה סימן קכב

ומ"ש רבינו ואינו נראה להתיר מקל וחומר דאפילו קדרה שאינה בת יומא שהיא מותרת וכו'. אין כאן קושיא כלל דלא דמו להדדי דע"כ לא שרי הרשב"א אלא לפי שאינו מצוי להשתמש באותו כלי בדבר

בן יומו לחוש לדברי האוסרים ובדיעבד שרי והמחמיר שלא להשתמש בו כלל בלא הכשר תע"ב.

ואף איסור משהו בעין דלא חשיב במה שאין דרכם של בני אדם ללקט מבטלין, כפשטא דמתניתין דתרומות דמיירי אף בתרומה דאורייתא, ומינה ילפינן לשאר איסורים:

13. דרישה יורה דעה סימן קכב

עכ"ל הרשב"א. נראה מדבריו שהוא סובר דשכרא לגו חמרא אינו נותן טעם לפגם אלא שמותר מטעם שהוא דבר מועט כמו שכתב הטעם דכל שבולע בצונן בולע דבר מועט ונמצא דמסתמא נתבטל הטעם בששים אבל יין אסור לתת לתוכו דמין במינו לא בטל הטעם ולא גזרו על שכר אטו יין משום דבאקראי בעלמא נתנו לתוכו יין

וכן משמע קצת שהיא דעת התוספות שכתבו בדף ל"ג ע"ב וז"ל שרא למירמי ביה שכרא אומר ר"י דהוא הדין מים וכל שאר משקין לבד מיין ע"כ מדכתבו סתם וכל שאר משקין משמע שאין טעם ההיתר משום שהיין פוגם המשקין דמאי פסקא לומר דכל משקין פוגם אלא הטעם שכל שבולע בצונן בולע מעט ובטל טעם היין גו המשקה בששים וכן משמע קצת דעת רש"י שכתב דשכרא מבטל ליה לטעמא דחמרא,

אבל הרא"ש כתב וז"ל (בסוף דף פ"ו) (סי' כג) וכן מים מותר ליתן בהן ואף על גב דבכולו משערינן ואין במים ובשכר ששים לבטל היין (ו)אפילו הכי שרי כי טעם היין הנפלט לתוכו פגום מעיקרו הוא עכ"ל משמע להדיא מדבריו שהוא סובר דין בשכר ומים נותן טעם לפגם הוא והילכך אף כי ליכא ששים בטל כמ"ש דבכולו משערינן ובודאי אין ששים נגד כולו אבל יין פשיטא דאסור דאין היין נפגם מהן. ורבינו סבירא ליה כהרא"ש דהטעם דשרו התם היינו דוקא בנותן טעם לפגם אבל במקום שאין נותן טעם לפגם אין ללמוד מהתם ואפילו כשהאיסור מועט וכמו שהוכיח רבינו בקל וחומר:

14. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ל עמוד א

אמר רב: קדירות בפסח ישברו. ואמאי? לשהינהו אחר הפסח, וליעבד בהו שלא במינן ! - גזירה דילמא אתו למיעבד בהו במינו.

15. בית מאיר יורה דעה סימן צט

תו שם משיג על ראית הרשב"א לדין זה. ולפ"ר יש רא' מפסחים דף ל' דמקשה הגמרא לשהינהו עד אחר פסח (ובתוס' שם:) תימה לר"מ מ"הא תנן אין מבטלין כו' ולשיטת הרשב"א לק"מ דשם א"א לבא לידי נתינת טעם דחמץ כל איסורו אינו אלא משהו כדאיתא בתוס' ור"ן שם. ומתירוצ' גזירה דילמא וכו' היינו נמי כדביאר הרשב"א דבכלי שתשמישו במיעוט חיישינן (ר"ל ואפילו הוא פגום) ע"ש.

16. כף החיים יורה דעה סימן צט אות עג

עג) שם. אם דרכו של אותו כלי להשתמש בו בשפע היתר מותר להשתמש בו לכתחלה וכו' וכ"פ בש"ע לקמן סי' קכ"ב סעי' ה' מיהו הטור שם בסי' קכ"ב והב"ח השיגו ע"ז ודעתם להחמיר והב"ד הש"ך שם סק"ג. וכ"ה דעת הט"ז בסי' זה ס"ק ט"ו. וכ"ה דעת הפר"ת שם בסי' קכ"ב או' ה' ושאר האחרונים. אמנם דעת מור"ם ז"ל בתו"ח כלל פ"ה סוף דין י"ב נראה שמסכים לפסק הש"ע ולזה לא הגיה כאן בש"ע לחלוק וכן הסכים הפר"ח לקמן בסי' קכ"ב או' ג' לפסק הש"ע. מטה יהונתן בגליון הש"ע על סעי' זה. נמצא דדין זה בפלוגתא שניא ולענין דינא כיון דדעת מרן ומור"ם ז"ל אשר כל בית ישראל נשען עליהם להתיר הכי נקטינן אכן לכתחלה יש ליזהר שלא להשתמש בו בעודו